مقدس‌زاده، حسن؛ یمین فیروز، موسی؛ علی محمدی، خدیجه (۱۳۹۵). بررسی رابطه مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان: مطالعه موردی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری. *پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۶ (۱)، ۳۲۰- ۳۰۶.

بررسی رابطه مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان: مطالعه موردی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری

دکتر حسن مقدس‌زاده[۱]، دکتر موسی یمین فیروز[۲]، خدیجه علی محمدی[۳]

تاریخ دریافت: ۹۴/۷/۴ تاریخ پذیرش: ۹۴/۸/۲۳

چکیده

هدف: *هدف این پژوهش،تعیین و شناسایی رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری با اثربخشی آنها بوده است.*

روش: *روش پژوهش حاضر توصیفی-پیمایشی از نوع همبستگی بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش دو پرسشنامه پژوهشگر ساخته می‌باشد. جامعه آماری پژوهش عبارت بوده‌اند از کلیه معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری (۴۶۹ نفر) که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استفاده از جدول کرجسی و مورگان تعداد ۲۱۰ نفر از آنها به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون t تک متغیره و آزمون همبستگی پیرسون با کمک نرم‌افزار آماری SPSS ویرایش ۲۰ استفاده شده است.*

یافته‌ها: *نتایج به‌دست آمده نشان داد که میزان مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان و همچنین اثربخشی آنها بالاتر از حد متوسط بوده است. همچنین بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان و ابعاد سه‌گانه آن شامل: مهارت‌های تدریس، شخصیت حرفه‌ای و مهارت کنترل جو کلاس رابطه مثبت و معناداری وجود داشته است.*

کلیدواژه‌ها: *سواد اطلاعاتی، اثربخشی، مهارت‌های تدریس، شخصیت حرفه‌ای، مهارت کنترل جو کلاس، معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری.*

۱. استادیار گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات- مرکز منطقه ای اطلاع رسانی علوم و فناوری، moghadas@ricest.ac.ir

۲. استادیار گروه دروس عمومی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، yaminfirooz@gmail.com

۳. کارشناس علم اطلاعات و دانش‌شناسی، mohamad.alimohamadi57@gmail.com

مقدمه

قرن بیستم نظام آموزشی تازه‌ای را پی‌ریزی کرده است که معلم شالوده آن محسوب می‌شود و اگر این شالوده محکم و استوار و قابل‌اعتماد نباشد هر بنایی روی آن گذاشته شود محکوم به فروریزی و از هم پاشیدگی است، زیرا معلمان افرادی هستند که محیط خانواده را به محیط بزرگ جهان خارج وصل می‌کنند. در حقیقت کیفیت نظام آموزشی در نهایت به کیفیت معلمان آن جامعه وابسته است و هیچ کشوری نمی‌تواند از سطح معلمانش بالاتر رود به همین جهت است که معلم نقش کلیدی و محکمی در انتقال دانش به یادگیرندگان ایفا می‌کند. معلم برای ایفای این نقش در درجه اول، خود باید به سلاح فنون و مهارت معلمی که همانا کسب دانش و فناوری‌های جدید می‌باشد، مجهز باشد و در این راستا شناخت انواع فناوری‌های آموزشی پیشرفته و دانش فناوری اطلاعات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (صالحی، قلتاش و آزادمهر، ۱۳۸۹).

درباره اثربخشی تعاریف گوناگونی تاکنون ارائه شده است، در فرهنگ علوم تربیتی آمده است: اثربخشی عبارت است از میزان تحقق اهداف و انجام موفقیت‌آمیز مأموریت. به تعبیر دیگر اثربخشی عبارت است از عملکرد و کارآیی مطلوب در تخصیص منابع. رابینز اثربخشی سازمان را به‌عنوان میزان کسب اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت با توجه به انتظارات ذی‌نفعان، ارزیابی‌کنندگان و مرحله زندگی سازمانی تعریف می‌نماید (Robbins, 1990 نقل در رحیمی، نوروزی و سریع القلم، ۱۳۹۱).

اندرسون در تعریف معلم اثربخش می‌نویسد: معلمان اثربخش، افرادی هستند که دستیابی به اهدافی خاص را در نظر می‌گیرند، خواه این اهداف توسط خود آنها و یا دیگران (مدیران مدارس، وزارت آموزش و پرورش) تهیه و تدوین شده باشد (Anderson, 2007 نقل در محمدی، ۱۳۸۷). معلمان اثربخش باید دانش و مهارت‌های موردنیاز جهت دستیابی به اهداف موردنظر را داشته باشند و نیز باید بتوانند آنها را در زمان مناسب به شیوه مطلوب و مورد انتظار به‌کار گیرند. بر طبق نظر میدلی برخورداری از دانش و مهارت‌های مختلف با نام شایستگی یا صلاحیت معلم آورده می‌شود و کاربرد دانش و مهارت‌های مزبور به‌عنوان عملکرد معلم تلقی می‌شود (Medley, 1982 نقل در محمدی، ۱۳۸۷).

معلمان اثربخش، کارهایشان به‌خوبی سازمان‌یافته و آماده است. یعنی از وقت خود و زمان خود به‌خوبی استفاده می‌کنند و می‌کوشند تا برنامه خود را از قبل تنظیم کنند، برای تغییر دادن موضوع بحث و گفتگو از لحظه‌ها استفاده می‌کنند، یعنی در کلاس فعالیت‌های متنوعی را باعث می‌شوند و هر حادثه یادگیری مقدمه و بهانه‌ای برای حادثه یادگیری دیگر می‌شود. این‌گونه معلمان از برنامه با جدول یادگیری سریع استفاده مناسب می‌کنند، یعنی کلاس را به‌صورت زنده و شاد و فعال اداره می‌کنند. ولی بر

دانش‌آموزان فشاری بیش از ظرفیت آنان وارد نمی‌آورند، دانش آموزان را برای یادگیری انگیخته نگه می‌دارند یعنی، آن‌چنان فضای روانی را ایجاد می‌کنند که دانش‌آموزان نسبت به یادگیری مطالب کنجکاو و انگیخته باقی می‌مانند. موجباتی را فراهم می‌آورند که هرچند دانش‌آموزان در حال نشسته به یادگیری می‌پردازند، اما برای انجام فعالیت‌های یادگیری، هیجان و انگیزه لازم را دارا می‌باشند. معلمان اثربخش آگاه هستند، یعنی آن‌چنان کلاس را در اختیار دارند که گویی چشمی نیز در پشت سردارند، ولی دانش-آموزان احساس نمی‌کنند که تحت کنترل یا فشار معلم هستند، و دیگر اینکه دانش‌آموزان را تشویق به انجام دادن فعالیت‌هایی می‌کنند که مکمل فعالیت‌های قبلی است، یعنی هر مطلب جدید را چنان مطرح می‌سازند که با موضوع قبلی در ارتباط و تکمیل‌کننده موضوع قبلی است (ساعتچی، ۱۳۷۷).

مک‌بر[1] (۲۰۰۰) در مدلی که ارائه داده خصوصیات و ویژگی‌های معلم اثربخش را در سه گروه کلی شامل: مهارت‌های تدریس (روش‌هایی که معلم در طول تدریس در کلاس پیوسته به نمایش می‌گذارد)، شخصیت حرفه‌ای (ویژگی‌های حرفه‌ای و شخصیت حرفه‌ای الگوهای رفتاری عمیقی هستند که توسط معلمان برجسته نشان داده شده‌اند. این بدین معناست که معلمان چگونه شغل خود را به انجام رسانده و با موقعیت‌های مختلف روبرو شوند) و جو کلاس (جو کلاس شامل برداشت هر یک از دانش-آموزان از کلاس و معلم می‌باشد. اینکه دانش‌آموزان چه وظایفی در کلاس درس دارند و چگونه باید رفتار کنند. جایگاه معلم چیست و جایگاه آنها چگونه است) تقسیم‌بندی نموده است.

از سوی دیگر باید گفت که در گذشته مهارت‌های خواندن و نوشتن به‌عنوان معیار سواد تلقی می‌شد و افراد می‌توانستند با داشتن چنین سوادی امور محول شده را انجام دهند. اما در عصر حاضر که مسائل اطلاعات محور و دانش‌محور در حال توسعه است، اطلاعات و فناوری اطلاعات در تاروپود جامعه ریشه دوانده است، افراد به سطح متفاوتی از سواد نیاز دارند تا بتوانند از عهده انجام وظایف خود برآیند، از این مهارت‌ها و توانایی‌ها به سواد اطلاعاتی تعبیر می‌شود (حسن زاد، ۱۳۸۳ نقل در نیک‌پور، منظری، و رجائی نژاد، ۱۳۹۱).

از دیدگاه کمیته سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران ایالات‌متحده آمریکا[2] (۱۹۸۹) «باسواد اطلاعاتی فردی است که توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات را دارد و می‌تواند به جایابی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات موردنیاز بپردازد و بالاخره نحوه یادگیری را فراگیرد. چنین فردی از نحوه سازماندهی اطلاعات

1. McBer
2. American Library Association Presidential Committee on Information Literacy

آگاهی دارد، به‌طوری‌که دیگران نیز می‌توانند از وی فراگیرند. این فرد به‌دلیل آنکه همواره می‌تواند اطلاعات موردنیاز خود را در هر وظیفه یا تصمیمی بیابد ، برای فراگیری تمام عمر مهیا است.»

با توجه به افزایش استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات[۱] و انتقال جامعه به‌سوی جامعه اطلاعاتی و دانش‌محور، چالش‌های جدیدی برای مدارس پدید آمده است. به این ترتیب به‌طور روزافزونی نیاز معلمان و دانش آموزان به‌منظور توسعه مهارت‌های مربوطه به‌منظور مشارکت مؤثر در عصر دیجیتال، احساس می‌شود. توانایی استفاده و درک فناوری اطلاعات برای زندگی امروزه ضروری می‌نماید و برای جوامع مدرن کلیدی برای تحقق یادگیری مادام‌العمر تعریف شده است (Lorenz, Eickelmann & Gerick, 2015). علاوه بر آن، ارتباطات از راه دور از طریق فناوری‌های نوین در حال افزایش است که در آن سوادهای جدید از جمله سواد اطلاعاتی، سواد رایانه‌ای، سواد فناوری یکی از ضروریات قرن حاضر می‌باشد (Fraillon, Schulz & Ainley, 2013). در دنیای امروز طبیعی است که توانایی درک نیاز اطلاعاتی در اقیانوس عظیم اطلاعات موجود در دنیای اینترنت، یافتن اطلاعات مناسب و به‌کارگیری و استفاده مناسب از این اطلاعات در زندگی شخصی و حرفه‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به اهمیت مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای موفقیت در زندگی حرفه‌ای و افزایش اثربخشی افراد و از آنجایی‌که نتایج پژوهش‌هایی چون نیک پور، منظری توکلی و رجائی‌نژاد (۱۳۹۱) نشان داده که مهارت‌های سواد اطلاعاتی می‌توانند بر اثربخشی افراد تأثیرگذار باشند؛ با توجه به اهمیت اثربخشی معلمان به‌عنوان تربیت‌کنندگان نسل آینده جامعه، پژوهش حاضر به‌دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که آیا مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان با اثربخشی آنها رابطه معناداری دارد؟ نتایج و یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند برای مدیران مدارس، برنامه ریزان آموزش و پرورش، معلمان، اولیاء و دانش آموزان جهت مجهز نمودن معلمان به مهارت‌های سواد اطلاعاتی و در نتیجه افزایش میزان اثربخشی آنها و نظام آموزشی کمک شایانی نموده و فواید بالقوه فراوانی داشته باشد.

مروری کوتاه بر پژوهش‌های پیشین

تاکنون پژوهش خاصی به بررسی رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی به‌ویژه در مورد معلمان نپرداخته است. البته چند پژوهش به بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی بر اثربخشی و عملکرد سازمانی پرداخته‌اند، ولی بیشتر پژوهش حول محور استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات با اثربخشی بوده است.

1. Information and Communications Technology (ICT)

با این حال، در ادامه به‌منظور آشنایی با یافته‌های پژوهش‌ها در این زمینه، برخی از مطالعاتی که می‌تواند روشن‌کننده دیدگاه‌های متفاوت درباره مسئله موردنظر باشد به‌طور خلاصه ارائه می‌شوند:

علیجانزاده (۱۳۹۲) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی رابطه بین استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات با اثربخشی وظایف معلمان پرداخته است. به این منظور ۹۰ نفر از معلمان مدارس استثنایی شهرستان قائمشهر به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. نتایج نشان داد که معلمان مورد بررسی استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات را در آموزش در حدی بالاتر از متوسط مؤثر در افزایش مهارت‌های تدریس خود، افزایش شخصیت حرفه‌ای و همچنین ایجاد جو مناسب در کلاس و در مجموع مؤثر در اثربخشی خود دانسته‌اند.

یافته‌های پژوهش نیک‌پور، منظری توکلی و رجائی‌نژاد (۱۳۹۱) با عنوان بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی کارکنان و اثربخشی سازمانی در سازمان‌های دولتی شهر کرمان، که به روش توصیفی و همبستگی و بر روی ۳۲۲ نفر از کارکنان سازمان‌های دولتی شهر کرمان انجام شده، نشان داد که بین سواد اطلاعاتی کارکنان و شاخص‌های آن یعنی تشخیص نیاز اطلاعاتی، مکان‌یابی اطلاعات، ارزیابی اطلاعات و استفاده مؤثر از اطلاعات با اثربخشی سازمانی رابطه معناداری وجود دارد.

جعفرزاده (۱۳۹۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی میزان سواد اطلاعاتی دبیران و رابطه آن با روش‌های نوین تدریس در شهرستان زرند پرداخته است. نمونه منتخب برای پژوهش شامل ۲۱۸ نفر از دبیران مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی شهرستان زرند بوده‌اند که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی انتخاب شده‌اند. نتایج نشان داد که بین متغیرهای احساس نیاز به سواد اطلاعاتی، آگاهی از چگونگی جمع‌آوری اطلاعات، آگاهی از چگونگی ثبت و ضبط اطلاعات، آگاهی از چگونگی کاربرد صحیح اطلاعات، آگاهی از چگونگی سازماندهی و ارائه اطلاعات، آگاهی از معیارهای ارزیابی و تجزیه‌وتحلیل اطلاعات با میزان استفاده از روش‌های نوین تدریس رابطه معناداری وجود داشته است.

خلعتبری، حسینی طبقدهی و زمانی (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی تأثیر به‌کارگیری فناوری اطلاعات بر کارآیی و اثربخشی کارکنان سازمان فنی و حرفه‌ای استان مازندران پرداخته‌اند. روش پژوهش آنها توصیفی از نوع زمینه‌یابی بوده و جامعه آماری نیز کلیه کارکنان سازمان فنی و حرفه‌ای پنج شهر استان مازندران بوده‌اند که براساس جدول کرجسی و مورگان ۲۰۱ نفر از آنها به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. نتایج نشان داد که کاربرد فناوری اطلاعات بر کارآیی، اثربخشی و تصمیم‌گیری گروهی کارکنان سازمان فنی و حرفه‌ای تأثیرگذار بوده است.

صالحی، قلتاش و آزادمهر (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر خلاقیت و اثربخشی دبیران دبیرستان‌های شهرستان فسا پرداخته است. جامعه آماری پژوهش عبارت بوده‌اند از کلیه دبیران رسمی زن و مرد مقطع متوسطه شهرستان فسا در سال تحصیلی ۱۳۸۸–۱۳۸۹ به تعداد ۳۱۷ نفر بود. نمونه آماری پژوهش براساس جدول مورگان شامل ۱۱۱ نفر از دبیران بود، که با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات سه پرسشنامه اثربخشی، پرسشنامه خلاقیت تورنسو و پرسشنامه محققساخته فناوری اطلاعات و ارتباطات بوده است. مهم‌ترین نتایج این پژوهش عبارت بودند از اینکه بین اثربخشی دبیرانی که از اینترنت استفاده می‌کنند و دبیرانی که از اینترنت استفاده نمی‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد، همچنین بین خلاقیت و نوآوری دبیرانی که از فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌کنند و استفاده نمی‌کنند، تفاوت معناداری وجود داشته است.

چانگ[1] (۲۰۱۲) به بررسی اثر رهبری فناورانه مدیران بر سواد فناورانه و تدریس اثربخش معلمان مدارس ابتدایی تایوان پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داد که رهبری فناوری مدیران سواد فناورانه معلمان را بهبود بخشیده و به‌طور مستقیم بر تشویق معلمان جهت استفاده از فناوری در آموزش اثر می‌گذارد. همچنین رهبری فناورانه مدیران باعث افزایش اثربخشی تدریس معلمان می‌گردد. بر این اساس مدیران به‌عنوان رهبران فناوری، باید یک سند چشم‌انداز برای توسعه و پیاده‌سازی فناوری را در مدارس خود داشته و آن را به‌کار گیرند.

پیپر و آستین[2] (۲۰۰۴) طی پژوهشی، معلمان ابتدایی و متوسطه پنسلوانیا را مورد مطالعه قرار دادند و نتیجه گرفتند که خود کارآمدی و اثربخشی معلمانی که از اینترنت و نرم‌افزارها استفاده می‌کنند به‌طور معناداری بالاتر از معلمانی است که از اینترنت استفاده نمی‌کنند.

نتایج پژوهش ریچاردسون و یان[3] (۲۰۰۳) بر روی ۴۲۸ معلم در یازده دبیرستان شهری، نشان داد معلمانی که تجربه‌کاری بیشتری با اینترنت داشته‌اند از خود کارآمدی و اثربخشی بالاتری برخوردار بوده‌اند و در امر آموزش نیز موفقیت‌های بسیاری به‌دست آورده بودند.

به‌طور کلی، مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مهارت‌های سواد اطلاعاتی و به‌ویژه مهارت استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و فناوری‌های مرتبط در امر تدریس و آموزش، می‌تواند بر اثربخشی و عملکرد بهتر معلمان اثر مثبتی داشته باشد. استفاده از فناوری‌های آموزشی و همچنین به‌دست

1 . Chang
2 . Piper & Austin
3 . Richardson & Yan

آوردن اطلاعات به‌روز توسط معلمی که به مهارت‌های سواد اطلاعاتی مجهز است، می‌تواند از طریق ایجاد اعتماد به نفس در او بر خودکارآمدی و اثربخشی معلم تأثیرگذار باشد. بنابراین نتایج پژوهش‌های انجام شده بیانگر تأثیر استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی در آموزش بر اثربخشی معلمان بوده است. اما تاکنون در هیچ‌کدام از پژوهش‌های انجام شده به‌طور مستقیم به همبستگی بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی و اثربخشی معلمان پرداخته نشده است. با توجه به اهمیتی که استفاده از فناوری اطلاعات و سواد اطلاعاتی در عملکرد و اثربخشی سازمانی کارکنان داشته است؛ به نظر می‌رسد مجهز بودن به مهارت‌های سواد اطلاعاتی می‌تواند اثربخشی معلمان را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد. با توجه به اهمیت این موضوع و از آنجایی‌که تاکنون پژوهش خاصی به این مهم نپرداخته است، انجام این پژوهش جهت شناسایی رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان با اثربخشی آنها ضروری و لازم به نظر می‌رسد.

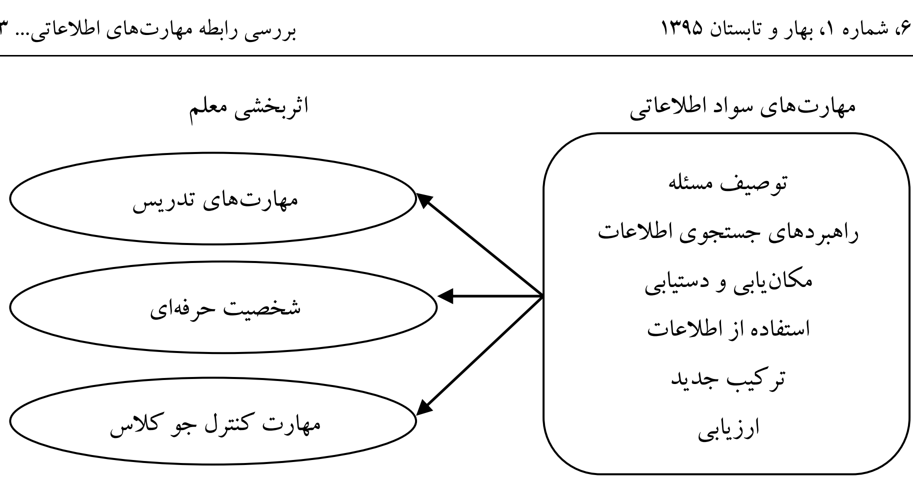
فرضیه‌های پژوهش

همان‌گونه که مطالعه متون و پژوهش‌های پیشین نشان داد مهارت‌های استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات که بخش مهم و از عناصر تشکیل‌دهنده مهارت‌های سواد اطلاعاتی است می‌تواند بر اثربخشی معلمان تأثیر مثبت و معناداری داشته باشد از طرف دیگر مهارت‌های سواد اطلاعاتی بر اثربخشی سازمانی کارکنان نهادهای مختلف مورد بررسی نیز اثرگذار بوده است.از این‌رو، بر مبنای مرور پیشینه‌ها و مبانی نظری، فرضیه‌های پژوهش به شرح ذیل شکل گرفت:

فرضیه اصلی: بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی:

۱. مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری بالاتر از حد متوسط است.
۲. مهارت‌های اثربخشی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری بالاتر از حد متوسط است.
۳. بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با مهارت‌های تدریس معلمان رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با شخصیت حرفه‌ای معلمان رابطه معناداری وجود دارد.
۵. بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با مهارت کنترل جو کلاس معلمان رابطه معناداری وجود دارد.

مدل مفهومی پژوهش (پژوهشگر ساخته)

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها دو پرسشنامه پژوهشگر ساخته بوده است. پرسشنامه اول جهت سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان، دارای ۱۷ سؤال بوده است. این پرسشنامه توسط مقدس‌زاده (۱۳۸۵) براساس مدل شش مهارت بزرگ ساخته شده و در پژوهش‌های متعددی از جمله اسدی (۱۳۹۳) به‌کار گرفته شده است. پرسشنامه دوم، پرسشنامه اثربخشی معلمان شامل ۳۰ سؤال در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (خیلی‌کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) که به ترتیب از نمره ۱ تا ۵ درجه بندی شده‌اند. این پرسشنامه اثربخشی معلمان را در سه بخش مهارت‌های تدریس معلم (۱۴ سؤال)، شخصیت حرفه‌ای معلم (۱۰ سؤال) و کنترل جو کلاس (۶ سؤال) مورد سنجش قرار می‌دهد. جامعه آماری پژوهش عبارت بودند از کلیه معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری (۴۶۹ نفر) که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس جدول کرجسی و مورگان تعداد ۲۱۰ نفر از آنها به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. برای سنجش روایی پرسشنامه تحقیق از نظرات اساتید و همکاران صاحب‌نظر استفاده شده است. برای سنجش پایایی پرسشنامه تعداد ۲۵ پرسشنامه بین معلمان مورد بررسی توزیع و جمع‌آوری گردیده و سپس با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ پایایی پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفت، چون مقدار آلفای به‌دست آمده برای پرسشنامه سواد اطلاعاتی ۰/۸۱ و برای پرسشنامه اثربخشی معلمان ۰/۸۳ بوده و این مقدار بیشتر از ۰/۷۰ می‌باشد، لذا هر دو پرسشنامه پایا بوده و می‌تواند برای پژوهش ابزار مناسبی باشد. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش نیز پس از آزمون نحوه توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف (k-s) که نشان‌دهنده نرمال بودن توزیع داده‌ها بوده، از

آزمون t تک متغیره و آزمون همبستگی پیرسون با کمک نرم‌افزار آماری اس.پی.اس.اس[1] ویرایش ۲۰ استفاده گردیده است.

تحلیل یافته‌ها و ارائه نتایج

تجزیه‌وتحلیل ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ‌گویان نشان داد که اکثر معلمان مورد بررسی یعنی ۷۳/۱۵ درصد زن بوده‌اند. از نظر میزان تحصیلات نیز ۶۳/۳۲ درصد دارای مدرک لیسانس بوده، بیش از نیمی از معلمان مقطع ابتدایی مورد بررسی دارای سابقه کاری بیش از ۲۰ سال بوده‌اند. از لحاظ سن نیز ۵۵/۲۱ درصد از آنها دارای سنی بالاتر از ۴۰ سال بوده‌اند.

برای مشخص کردن نوع آزمون مورداستفاده جهت اثبات یا رد فرضیه‌های تعیین‌شده پژوهش، از آنجایی‌که داده‌ها در مقیاس رتبه‌ای گردآوری شده‌اند، ابتدا اقدام به بررسی نحوه توزیع داده‌های مربوط به فرضیات کرده که براساس نتایج به‌دست آمده از بین آزمون‌های آماری پارامتریک و غیرپارامتریک، آزمون آماری مناسب جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش انتخاب گردد. جدول ۱ نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنوف (ks) را نشان می‌دهد.

جدول ۱. آزمون وضعیت توزیع داده‌ها

متغیر	P-Value	سطح خطا (α)	نتیجه آزمون
مهارت سواد اطلاعاتی	۰/۰۶۹	۰/۰۵	توزیع داده‌ها نرمال
مهارت‌های تدریس	۰/۰۷۲	۰/۰۵	توزیع داده‌ها نرمال
شخصیت حرفه‌ای معلم	۰/۰۸۶	۰/۰۵	توزیع داده‌ها نرمال
کنترل جو کلاس	۰/۱۱۹	۰/۰۵	توزیع داده‌ها نرمال
اثربخشی معلم	۰/۰۹۳	۰/۰۵	توزیع داده‌ها نرمال

همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، در تمامی متغیرها سطح معناداری (P) از سطح خطا (۰/۰۵) بزرگ‌تر بوده که نشان‌دهنده نرمال بودن توزیع داده‌هاست، لذا برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون t تک متغیره و آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است.

آزمون فرضیه اصلی پژوهش: بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان رابطه معناداری وجود دارد.

1. SPSS

جدول ۲. رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی و اثربخشی معلمان

متغیر وابسته / متغیر مستقل	اثربخشی	
	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
مهارت‌های سواد اطلاعاتی	۰/۳۹۳	۰/۰۰۰

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۲ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) که از مقدار بحرانی آن یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است، فرض صفر رد شده و فرض خلاف تأیید می‌گردد. بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت بین دو متغیر رابطه معنادار از نوع مثبت وجود دارد. بنابراین با افزایش مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان مورد بررسی، میزان اثربخشی آنها نیز افزایش یافته و بالعکس کاهش مهارت‌های سواد اطلاعاتی، کاهش اثربخشی آنها را به همراه خواهد داشت. نگاهی به ضریب همبستگی (۰/۳۹۳) نیز نشان می‌دهد که شدت همبستگی بین دو متغیر در حد متوسط بوده است.

آزمون فرضیه اول پژوهش: مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری بالاتر از حد متوسط است.

جدول ۳. مهارت‌های سواد اطلاعاتی کارکنان

میانگین	اختلاف میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
۳/۳۹	۰/۳۹	۹/۴۵۲	۲۰۹	۰/۰۰۰	رد فرض صفر

چنانکه داده‌های مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد، با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰) که از مقدار بحرانی آن یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است، نمره به‌دست آمده از نظرات پاسخ‌گویان نمایانگر تفاوت معنادار بین میانگین به‌دست آمده با میانگین نظری یعنی ۳ در طیف لیکرت می‌باشد. از آنجایی‌که میانگین نمرات به‌دست آمده بیشتر از میانگین نظری بوده و این تفاوت نیز معنادار می‌باشد، این نتیجه گرفته می‌شود که براساس خود اظهاری پاسخ‌گویان میزان سواد اطلاعاتی آنها بالاتر از متوسط بوده است. بنابراین فرض صفر رد شده و فرض خلاف یا همان فرضیه پژوهش تأیید می‌گردد.

آزمون فرضیه دوم پژوهش: اثربخشی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری بالاتر از حد متوسط است.

جدول ۴. میزان اثربخشی معلمان

میانگین	اختلاف میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
۴/۲۷	۱/۲۷	۳۶/۴۸۱	۲۰۹	۰/۰۰۰	رد فرض صفر

چنانکه داده‌های مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد، با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰) که از مقدار بحرانی آن یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است، نمره به‌دست آمده از نظرات پاسخ‌گویان نمایانگر تفاوت معنادار

بین میانگین به‌دست آمده با میانگین نظری یعنی ۳ در طیف لیکرت می‌باشد. از آنجایی که میانگین نمرات به‌دست آمده بیشتر از میانگین نظری بوده و این تفاوت نیز معنادار می‌باشد، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که براساس خود اظهاری پاسخ‌گویان میزان اثربخشی آنها بالاتر از متوسط بوده است. بنابراین فرض صفر رد شده و فرض خلاف یا همان فرضیه پژوهش تأیید می‌گردد.

آزمون فرضیه سوم پژوهش: بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با مهارت‌های تدریس معلمان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۵. رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت‌های تدریس معلمان

متغیر وابسته / متغیر مستقل	مهارت‌های تدریس	
	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
مهارت‌های سواد اطلاعاتی	۰/۴۲۱	۰/۰۰۰

با توجه به جدول ۵ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) که از مقدار بحرانی آن یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است، فرض صفر رد شده و فرض خلاف تأیید می‌گردد. بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت بین دو متغیر رابطه معنادار از نوع مثبت وجود دارد. بنابراین با افزایش مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان مورد بررسی، مهارت‌های تدریس آنها نیز افزایش یافته و بالعکس کاهش مهارت‌های سواد اطلاعاتی، کاهش مهارت‌های تدریس آنها را نیز به همراه خواهد داشت. نگاهی به ضریب همبستگی (۰/۴۲۱) نیز نشان می‌دهد که شدت همبستگی بین دو متغیر در حد متوسط بوده است.

آزمون فرضیه چهارم پژوهش: بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با شخصیت حرفه‌ای معلمان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۶. رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی و شخصیت حرفه‌ای معلمان

متغیر وابسته / متعییر مستقل	شخصیت حرفه‌ای	
	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
مهارت‌های سواد اطلاعاتی	۰/۳۵۵	۰/۰۰۰

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۶ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) که از مقدار بحرانی آن یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است، فرض صفر رد شده و فرض خلاف تأیید می‌گردد. بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت بین دو متغیر رابطه معنادار از نوع مثبت وجود دارد. بنابراین با افزایش مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان، شخصیت حرفه‌ای آنها نیز افزایش یافته و بالعکس کاهش مهارت‌های سواد اطلاعاتی، کاهش شخصیت حرفه‌ای آنها را سبب خواهد شد. نگاهی به ضریب همبستگی (۰/۳۵۵) نیز نشان می‌دهد که شدت همبستگی بین دو متغیر در حد متوسط بوده است.

آزمون فرضیه پنجم پژوهش: بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با مهارت کنترل جو کلاس معلمان رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۷. رابطه بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت کنترل جو کلاس

متغیر وابسته / متغیر مستقل	مهارت کنترل جو کلاس	
	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
مهارت‌های سواد اطلاعاتی	۰/۲۳۲	۰/۰۰۱

با توجه به جدول ۷ و سطح معناداری (۰/۰۰۱) که از مقدار بحرانی آن یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است، فرض صفر رد شده و فرض خلاف تأیید می‌گردد. بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت بین دو متغیر رابطه معنادار از نوع مثبت وجود دارد. بنابراین با افزایش مهارت‌های سواد اطلاعاتی معلمان مورد بررسی، مهارت آنها در کنترل جو کلاس نیز افزایش یافته و بالعکس کاهش مهارت‌های سواد اطلاعاتی، کاهش مهارت‌های کنترل جو کلاس را به همراه خواهد داشت. نگاهی به ضریب همبستگی (۰/۲۳۲) نیز نشان می‌دهد که شدت همبستگی بین دو متغیر در حد ضعیف بوده است.

نتیجه

منابع انسانی کارآمد و پرانگیزه، در افزایش اثربخشی هر سازمانی نقشی مهم و اساسی ایفا می‌کنند. منابع انسانی عمده‌ترین سرمایه و عامل راهبردی هر سازمان به‌حساب می‌آیند، به‌ویژه معلمان که تربیت‌کننده نسل آینده‌ساز جامعه هستند. معلمی که به مهارت‌های سواد اطلاعاتی مجهز است به‌خوبی می‌تواند این مهارت‌ها را به دانش آموزان خود منتقل نموده و یادگیرانی مادام‌العمر تربیت نماید. علاوه بر آن می‌تواند با استفاده از این مهارت‌ها به جستجو، بازیابی و ارزیابی منابع علمی در زمینه روش‌های تدریس، مسائل علمی و کتب مکمل کتاب‌های درسی و غیره پرداخته و با دانش‌افزایی خود توانایی‌های فردی و علمی خود را بهبود بخشیده و با اعتماد به نفسی که از این امر به‌دست می‌آورد انگیزه بیشتری برای تلاش در محیط کاری و در راستای انجام وظایف محوله خود داشته باشد.

معلم مجهز به مهارت‌های سواد اطلاعاتی با مطالعه متون مربوط و با استفاده از مهارت‌های خود هویت و اهمیت وظیفه کار خود را بهتر شناخته و درک می‌کند. او در انجام کارهای خود با استفاده از مهارت‌های سواد اطلاعاتی دارای استقلال کافی است و می‌تواند مشکلات علمی و کاری خود را در تمامی زمینه‌های تدریس و اداره کلاس به‌تنهایی و با تکیه بر مهارت‌هایش حل کرده و در محیط کار بازخورد مناسب دریافت نماید. این معلمان با استفاده از مهارت‌های سواد اطلاعاتی خود پیوسته دانش خود

را روزآمد نگه داشته و با استفاده از تاکتیک‌های نوین آموزشی، اثربخشی و کارآیی خود را افزایش می‌دهند.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان و ابعاد سه‌گانه آن شامل: مهارت‌های تدریس، شخصیت حرفه‌ای و مهارت کنترل جو کلاس رابطه مثبت و معناداری وجود داشته است. یافته‌های پژوهش چانگ (۲۰۱۲) یافته‌های پژوهش حاضر را تأیید کرده و رابطه مثبت و معنادار بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی با تدریس اثربخش معلمان را تأیید می‌نمایند. همچنین نیک پور، منظری توکلی و رجائی نژاد (۱۳۹۱) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته‌اند که مهارت‌های سواد اطلاعاتی رابطه مثبت و معناداری با اثربخشی کارکنان در سازمان داشته است. در تبیین و تأیید یافته‌های پژوهش حاضر و از آنجا که یکی از جنبه‌های مهم مهارت‌های سواد اطلاعاتی در امر آموزش به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در فرایند تدریس و آموزش می‌باشد، نتایج پژوهش‌های علیجانزاده (۱۳۹۲)، جعفرزاده (۱۳۹۰) و صالحی، قلتاش و آزادمهر (۱۳۸۹) بیانگر آن بوده که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات رابطه مثبت و معناداری با کارآیی و اثربخشی معلمان و کارکنان در سازمان‌های مختلف داشته است. علاوه بر آن نتایج پژوهش‌های پیر و آستین (۲۰۰۴) و ریچاردسون و یان (۲۰۰۳) نیز نشان داد که بین اثربخشی و خودکارآمدی معلمانی که از اینترنت و نرم‌افزارها استفاده می‌کنند با معلمانی که از این فناوری‌ها استفاده نمی‌کنند، تفاوت معناداری وجود داشته است.

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر و تأیید آن توسط پژوهش‌های مشابه می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که فراگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای افزایش اثربخشی و کارآیی معلمان و در نتیجه بهبود کارآیی نظام آموزشی به‌ویژه در مقطع ابتدایی که مقطعی پایه و اساسی برای رشد جامعه و ساختن آینده می‌باشد، بسیار ضروری به نظر می‌رسد. از این‌رو آموزش این مهارت‌ها به معلمان می‌تواند تأثیرات قابل‌ملاحظه‌ای در افزایش تدریس اثربخش آنها داشته باشد. همان‌گونه که اشاره شد معلم مجهز به مهارت‌های سواد اطلاعاتی می‌تواند این مهارت‌ها را به دانش آموزان خود منتقل نموده و یادگیران مادام‌العمر تربیت نماید که می‌توانند در ساختن آینده‌ای روشن و بهتر برای جامعه نقش مؤثری داشته باشند. بنابراین پیشنهادهای زیر در راستای افزایش میزان مهارت‌های سواد اطلاعاتی و در نتیجه اثربخشی معلمان ارائه می‌گردد:

۱. برگزاری کارگاه‌های آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی با استفاده از اساتید علم اطلاعات و دانش‌شناسی برای معلمان.

۲. استخدام کتابداران تحصیل‌کرده در کتابخانه‌های مدارس جهت انتقال مهارت‌های سواد اطلاعاتی توسط این کتابداران به معلمان و دانش آموزان.
۳. تشویق و حمایت از معلمان جهت شرکت در همایش‌ها و کنفرانس‌های سواد اطلاعاتی در سطح ملی و بین‌المللی.
۴. تجهیز کتابخانه مدرسه به منابع مناسب برای افزایش دانش و اطلاعات معلمان.
۵. همکاری مدرسه با کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی جهت غنی کردن سطح دانش معلمان و دانش آموزان.
۶. برگزاری کارگاه‌های تخصصی در زمینه مهارت‌های جستجوی اطلاعات در وب.
۷. مجهز کردن کلاس‌ها به رایانه و اینترنت و الزام معلمان به استفاده از این فناوری‌ها در امر آموزش.
۸. برگزاری کارگاه‌های آموزش فناوری‌های جدید آموزشی برای معلمان.

کتابنامه

اسدی، غلامرضا (۱۳۹۳). *رابطه بین مهارت های سواد اطلاعاتی معلمان با انگیزش شغلی آنان: مطالعه موردی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری*، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.

جعفرزاده، زینب (۱۳۹۰). *بررسی میزان سواد اطلاعاتی و رابطه آن با روش‌های نوین تدریس در مقطع متوسطه شهرستان زرند*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور استان تهران.

خلعتبری، جواد؛ حسینی طبقدهی، لیلا و زمانی، عباس (۱۳۸۹). تأثیر به‌کارگیری فناوری اطلاعات بر کارآیی و اثربخشی کارکنان سازمان فنی و حرفه‌ای استان مازندران. *فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۱ (۱)، ۹۳-۱۰۲.

رحیمی، غلامرضا؛ نوروزی، محمدرضا و سریع القلم، نرگس (۱۳۹۱). بررسی رابطه هوش چندگانه مدیران با اثربخشی سازمانی شرکت گاز استان آذربایجان شرقی. *(پژوهشگر) فصلنامه مدیریت*، ۹ (۲۵)، ۲۱-۳۴.

ساعتچی، محمود (۱۳۷۷). خانواده، اولین آزمون رهبری و مدیریت اثربخش. مجله تدبیر، ۸۱، ۳۰-۳۵.

صالحی، مسلم؛ قلتاش، عباس و آزادمهر، اصغر (۱۳۸۹). تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر اثربخشی و خلاقیت دبیران دبیرستان های شهر فسا. *فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۱ (۲)، ۴۹-۶۲.

علیجانزاده، ماریا (۱۳۹۲). *بررسی رابطه استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات با اثربخشی وظایف معلمان استثنایی شهر قائمشهر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تکنولوژی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، ساری.

محمدی، محمد (۱۳۸۷). تاثیر فناوری ارتباطات و اطلاعات در آموزش و یادگیری زبان. *پژوهش زبان‌های خارجی*. (۴۵)، ۱۱۵-۱۳۹.

نیک‌پور، امین؛ منظری توکلی، علیرضا و رجائی‌نژاد، مهدی (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی کارکنان و اثربخشی سازمانی درسازمان‌های دولتی شهر کرمان. *فرایند مدیریت و توسعه*، ۲۵ (۳)، ۱۴۵-۱۶۱.

American Library Association Presidential Committee on Information Literacy (1989). *Final Report*. Chicago: ALA.

Chang, I. (2012). The effect of principals' technological leadership on teachers' technological literacy and teaching effectiveness in Taiwanese elementary schools. *Educational Technology & Society*, 15 (2), 328-340.

Fraillon, J., Schulz, W. & Ainley, J. (2013). *International computer and information literacy study: Assessment framework*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Lorenz, R., Eickelmann, B. & Gerick, J. (2015, March). *What affects students' computer and information literacy around the world? - An analysis of school and teacher factors in high performing countries*. Paper presented at the SITE Conference, Las Vegas, United States.

McBer, H. (2000). Research into Teacher Effectiveness: A model of teacher effectiveness. Reported to the Department for Education and Employment, Hay Group.

Piper, D. & Austin, D. (2004). The influence of self-efficacy on teachers, practice of using computers in the classroom. In Proceedings of Society for Information Technology and Teacher Education International Conference, Norfolk, 1365-1371.

Richardson, K. & Yan, W. (2003). Urban school teacher, self-efficacy beliefs and practices, innovation practices and related factors in integrating technology. In Proceedings of Society for Information Technology and Teacher Education International Conference, 1073-1076.